

«Пане Іване» чи «Іване Петровичу»?

– Ніяких по батькові! Ми йдемо в Європу, там по батькові нема.

– Тільки ім'я й прізвище! Пан такий-то і все! По батькові – це совковість і русизм. Ми й дітей у садках і гуртках вже так привчаємо – звертатися до нас тільки на ім'я.

Подібні розмови доводилося чути не раз і не двічі, навіть петицію написано до Президента про скасування «отчества». Та цікаво розібратися безпристрасно, відколи ж українці стали називати себе по батькові.

Ось що стверджують мовознавці: «Звичай передавати дитині батькове чи дідове іменування ... сягає праслов'янської доби і має паралелі в усіх індоєвропейських мовах» [1, с. 462]; «Дехто вважає звертання по батькові ... впливом російської мови. Це не так. Патроніми вживались і в добу Київської Русі, навіть у західному Галицько-Волинському князівстві; відомий, наприклад, князь Данило Романович... Польський вплив витіснив, особливо на Зах. Укр., звертання по батькові, але і тут у народній мові воно трималось постійно...» [2, с. 69].

Розгорнімо «Велесову книгу», з дохристиянських часів (якщо для когось це авторитетне джерело). Патроніми додаванням до імені батька суфікса *-ич* зафіксовано вже тут: «А по тій добі були сімдесят князів наших, / як Мезислав, Боруслав, Комонебранич...» [3, с. 98].

Розгорнімо «Літопис руський» – для чистоти експерименту не «іхній», Лаврентіївський, а «наш», Іпатський список. У ньому сила-силенна іменувань по батькові. Всі незлічені князі («І Давид Ігоревич, і Василь Ростиславич, / І Давид Святославич...», «В'ячеслав Ярополчич, / І Ярополк Володимирич»); а також численні княгині й князівни (Звенислава Всеволодівна, Рогнідъ Роговолодівна, Свобода Кончаківна, Дубровка Юрїївна, Любава Дмитрівна і т. д., і т. п.); а також бояри (Давид Вишатиц, Держикрай Володиславич, Добриня Андрійкович, Іван Творимиріч, Славн Борисович...) іменуються, як бачимо, по батькові. Трапляються такі називання

й людей нижчих верств: дружинників (Клим Христинич і навіть простолюдинів («Сновид Ізечевич, конюх Святополків») [4, с. 465–520]. Зауважимо, що це – саме називання по батькові, а не подібні до них прізвища, бо прізвищ тоді ще не було.

Розгорнімо «Слово о полку Ігоревім»:

Тії бо два храбрая Святославица,

Ігорь і Всеволод... [5, с. 45];

І всі три Мстиславиці,

Не худа гнізда шестокрыльці! [5, с. 55];

На Дунаї Ярославнин глас ся слышить [...]

Ярославна рано плачеть... [5, с. 59];

...і своя милия хоти, красния Глібовни... [5, с. 39].

Як бачимо, далеко перед будь-яким російським впливом і взагалі появи Росії чи хоч би Московії наші предки називали себе по батькові.

Ба більше: імена по батькові на *-ович*, *-евич*, *-ич* майбутні росіяни, а в IX–XIII ст. ще племена угро-фінів чудь, весь, меря, мешера, мурома та ін., запозичили від наших предків русинів під час слов'янізації. (До того, щоправда, угро-фіни мали свою систему патронімів: батькове ім'я ставилося перед своїм; у сучасних карелів по селах так є й досі.)

То скажіть, при чім тут «совок», при чім русифікація? А «совок» і русифікація насправді міцно присутні. Нас дуже довго навчали, що, мовляв, український народ з'явився тільки в XIV ст., від початків козацтва, перед тим же наша історія нібито й не зовсім наша, так лише – «спільна коліска трьох братніх народів». І це настільки в'їлося в підсвідомість, що проявляється й під синьо-жовтими прапорами: все, пов'язане з Руссю, здається декому не своїм, українським, а «русским». Так ми втратили і саму назву нашої Батьківщини – Русь, і билини, і гуслі, і великий пласт лексики, оголосивши його «суржиком» [6]. А тепер ще ризикуємо втратити й патроніми.¹

Тож не цураймося цього складника нашої спадщини, вельмишановні батьковичі й батьківни! Може, й на нас не перерветься наша давньоруська традиція.

Використані джерела

1. Патронім. *Українська мова* : енциклопедія. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004.
2. Митр. Іларіон (Іван Огієнко). Етимологічно-семантичний словник української мови : в 4 т. Т. 4. Вінніпег : Т-во «Волинь», 1994.
3. Велесова книга : Легенди. Міти. Думи. Скрижалі українського народу. I тис. до н. д. – I тис. н. д. / упорядкув., ритміч. пер., підготовка переклад. і автент. текстів, ст., довід. матеріали Б. І. Яценка; заг. ред. В. А. Довгича. *Індоєвропа*. 1994. Кн. 1–4.
4. Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. Київ : Дніпро, 1989.
5. Слово о полку Ігоревім / передм. та прим. Л. Махновця й О. Мишанича; упорядкув. О. Лисенко. Київ : Веселка, 2008.
6. Гребенюк В. «То ніякі не русизми», або Пора забирати позичене. *Педагогічний пошук*. 2024. № 3. С. 89–91. URL: <https://drive.google.com/file/d/1fiJUdMH3iWNi5iDUHmBd8mAxRHv3PcKW/view>
7. Ім'я по батькові. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ім'я_по_батькові

¹ Часом проти наших патронімів висловлюють думку, що вони, мовляв, утратили роль ідентифікатора людини в сучасному світі. Але насправді наше по батькові є відповідником т. зв. середнього імені в західних народів, зокрема англосовітних (Джон *Фіцджеральд* Кеннеді, Дональд *Джон* Трамп), що офіційно використовується й нині.